

Erdélyi szellemi életünk két döntő kérdése.

Irta: Dr. TAVASZY SÁNDOR.

I.

A nemzeti kisebbségi élet etikája.

1. A nemzeti kisebbségi élet mindennemű részletkérdéseiről szinte mindennap szó esik. Egyesek, mint pl. az alkotmánypolitikai, gazdaságpolitikai és kultúrpolitikai kérdések majdnem napról-napra a közérdeklődés homlokterében állanak, de az *egész* nemzeti kisebbségi életet átfogó és alapjaiban meghatározó etikai szempontok teljesen figyelmen kívül maradtak. A nemzeti kisebbségi élet organizmusában hol itt, hol ott tűnik fel egy-egy kóros jelenség, szakad fel egy-egy fájó seb, mire az egész szervezett és szervezetlen nemzeti kisebbségi erő, érdeklődés és segítőkészség arra *az egyetlenegy pontra* veti magát s igyekszik a baj tünetét valamilyen módon, legtöbbször taktikai természetű kompromisszumok segítségével, megszüntetni, miközben az *egész orgánizmust alapjaiban pusztítja tovább a mélyben lappangó organikus baj*. Miért olyan elkedvetlenítően szomorú a nemzeti kisebbségi irodalmi közösségi élet? Miért olyan kétségbeejtően szervezetlen a tudományos élet? Miért olyan kilátástalan itt minden nemzeti művészi alkotó munka! Miért olyan elesett az egész nemzeti közművelődés, a népkultúra? És miért olyan bizonytalan és kapkodó még mindig minden nemzeti társadalmi összefogás? Csak ezeket a nemzeti kisebbségi életet szellemi oldalról érintő kérdéseket vetem fel, hogy utaljak a bajra, mely nem ott van, hogy ezeknek a részletkérdéseknek a megoldásához való kulcsot még nem találtuk meg, hanem sokkal inkább ott, hogy *az egész nemzeti kisebbségi életet meghatározó etikai magatartásunk alapvető kérdéseivel nem igyekeztünk tisztába jöni s nem törődünk azzal, hogy közösségi nemzeti életünket parancsolólag szabályozó etikai eszményeinket nemzeti öntudatunk sajátjaivá tegyük*. A mi nemzeti kisebbségi jövőnk nem attól függ, hogy a jelenlegi gazdasági krízist hogyan oldjuk meg. Nem is attól, hogy a többtermelés micsoda lehetőségeket hoz, hanem attól, hogy el tudunk-e jutni oda, hogy *egy közös nemzeti ethosz hasson át a nemzeti kisebbségi-organizmushoz tartozó minden egyes tagot*. A nemzeti kisebbségi élet legfőbb feltétele: tisztába jöni, hogy kik vagyunk, milyen szellemet hordozunk és milyen szellemiséget kell minenkünk megvalósítanunk. Reá kell térnünk már egyszer *a nemzetnevelés problémájára*, hogy ennek következményeképpen meglássuk, legalább körvonalaiban, *azt az etikát, amely világos öntudatra és közös akaratra hozza kisebbségi életünket*.

2. A nemzeti kisebbségi élet etikájának kérdése annak az ismert-kritikai kérdésnek a felvetésére készlet, hogy van-e s lehetséges-e egy nemzeti kisebbségi etikáról beszélni? Hát az ethika nem az egyetemesen kötelező normák tudománya? Kétségtelen, hogy a nemzeti kisebbségi életnek ugyanazon egyetemes érvényű ethikai normák hatalma és befolyása alatt kell érvényesülnie, azonban ezeket a normákat viszonyba kell hoznunk azokkal az életfeltételekkel és életlehetőségekkel, amelyek egy nemzeti kisebbség életét és adott helyzetét épen meghatározzák. *Amikor tehát a kisebbségi élet etikájáról beszélünk, nem teszünk egyebet, mint, hogy az egyetemes erkölcsi normákat a nemzeti kisebbségi élet adott helyzetének megfelelően érezzük ki,* hogy ezáltal az, ami általános érvényű, egyenesen odavágjon és oda szurjon, ahol a nemzeti orgánizmus a legérzékenyebb és a legfájdóbb, hogy ezen a ponton keresztül behatoljon a kisebbségi életközösség corpus mysticumába az az új szellem, amely az egésztest áthatja és újjáteremti. Az egyetemesérvényű etikának ez az alkalmazása egyenesen provokatív természetű, hogy az ellanyhult megnyugvásból és a mindent kiegyenlítő megalkuvásból felébresszen, világos öntudatra és közös akaratra hozzon.

3. Mielőtt a kisebbségi élet etikájának legfőbb alapelveit előadnók, hadd mutassunk reá még arra, hogy problémánk megoldását igen sokan nagyon könnyen elintézhetőnek vélik. Sajnos, a mi kisebbségi életközösségünkhöz tartozók közül nagyon sokaknak életfolytatása és magatartása, minden elvi meggondolás nélkül, ezt a könnyű megoldást: a kompromisszumos etikában látja és ezt gyakorolja. Ennek alapján egyenesen principiumképpen mondják ki: a kisebbségi nemzeti élet nem engedi meg számunkra azt a luxust, hogy elvi álláspontokhoz szabjuk életünket és érdekeinket, hanem mindig ad hoc kell elhatároznunk magunkat. Ezt a felfogást azonban kénytelenek vagyunk, épen a legmagasabb etikai norma szempontja alatt, egészen alacsony hasznossági értékelést kifejező kalmár gondolkodásmódnak, sőt a még ennél is rosszabb szatócs szellem kifejezőjének minősíteni.

4. Ezek után hadd lépjünk közelebb témánkhoz s állapítsuk meg, hogy *a nemzeti kisebbségi élet etikai problémája abban a ténylegességben gyökerezik, hogy a kisebbségi nemzettesthez tartozók életét úgy egyéni, mint közösségi vonatkozásban annyiféle veszedelem és kísértés fenyegeti, retenti, hogy ez egyenesen kiszámíthatatlan.* Egy művészi írói kéz számára való pszichológiai feladat lenne annak leírása, hogy a különféle érdekeit féltő léleknek mily nagy körültekintéssel kell vigyáznia, milyen villogó szemekkel kell figyelnie a minden oldalról veszedelmet hozó démonokra. Egy démonikus világban él, amelyben kiszámíthatatlan minden út, minden ösvény és minden zug, mert minden hely, a virágos mező épenúgy, mint a sötét és nyirkos barlang démonokkal van tele, amelyek tépik, szaggatják és üldözik. Ebben a világban minden ember felszabadítva érzi magát minden közösségi kötelezés alól s egyenesen követeli maga számára azt a jogot, hogy a saját útjain keresse boldogulását. Ez a súlyos és nehéz helyzet a legnagyobb erkölcsi válságokba sodorja úgy az egyest, mint a kisebb-nagyobb alkotó közösségeket. De viszont ugyanez a helyzet a legmagasabbrendű etikai élet lehetőségeit is magában rejti, ha van egy olyan világos közösségi öntudat, amely, mint egy eszményekből öntött copula, át tudja fogni az egésztest, s az erkölcsi döntést kifejezésre tudja segíteni. Az ijesztő

veszedelmek megtörhetik az erkölcsi magatartást és cselekvést, de viszont meg is erősíthetik és ellentálló erejét úgy megacélozhatják, hogy az a legszebb erkölcsi teljesítményeket eredményezheti. Régi és banális, de mindig érvényes és mindig igaz állítás, hogy a pusztító erejű tűz megolvasztja és salakká minősíti a silány anyagokat, de megtisztítja és nemessé minősíti az aranyat.

El kell azonban ismernünk, hogy a kisebbségi nemzeti élet kísértései és veszedelmei olyan nagyok és olyan fenyegetők, hogy az ezek között való áthaladás a legtöbb lélek erejét felülmulja, s épen ezért elérkezett az ideje annak, hogy a kiszolgáltatott egyest, mint numerust, ne csak megszámláljuk és külsőleg megszervezzük, hanem *egy nagy közös etikai természetű nemzetnevelés által öntudatát felfokozzuk és az egész szolgálatára akaratait engedelmessé tegyük*. Minden élő szervezet szubsztanciája a belső élete mélyében és nem a külső burkán és bőrén él, tehát a nemzeti kisebbségi élet szervezésének is belső szervezésnek: etikai nemzetnevelésnek kell lennie, hogy ezáltal a közös nemzeti szubsztanciális vonások előhivassanak és aktuálissá legyenek.

Meg kell állapítanunk, hogy nem az a nagy baj, mintha ez a nemzetnevelés nem folyna, mert akármilyen módon, hol nagyon nyomoruságosan, hol fonákul, hol nagyobb lendülettel és határozottabban, de foly, *azonban nem ugyanazon erkölcsi eszmények hatalma alatt, nem ugyanazon kollektív erkölcsi öntudat acélgűrűjébe foglaltan*.

5. Ennek a nagy kérdésnek az érintése szükségképpen viszen át minket is, aminthogy egyetlen etika sem kerülheti ki, az *erkölcsi szabadság* kérdésére. Ez az a punctum saliens, amelyen a nemzeti kisebbségi etika is megfordul.

A nemzeti kisebbségi élet legnagyobb kiváltságai közé tartozik kétségtelenül az az állapot, hogy a nemzeti kisebbségi élet szabadon és könnyen emáncipálhatja magát minden más csak történeti beccsel bíró politikai vonatkozású világnézet befolyása alól. A nemzeti kisebbségi életet erkölcsileg nem kötelezi sem a konzervatizmus, sem a liberálizmus, sem a radikálizmus. Ezeknek az irányzatoknak jelszavaival már csak azok játszanak, akiknek nincs saját mondanivalójuk, hanem saját szegénységüknél fogva szükségük van arra, hogy ahoz, hogy valamik legyenek, szócsöveivé kell szegődniök bizonyos ideológiáknak, amelyeknek ugyan egzisztenciális vonatkozásuk nincs, de a belső állásfoglalás hamis látszatát mégis egyidőre legalább megóvják. *A nemzeti kisebbségi életet egy soha el nem muló világnézet kötelezi csupán s ez a keresztyén eticizmus világnézete!* Ez a világnézet pedig egyetemesérvényűséggel igazolja és bizonyítja, hogy a szabadság fogalma azonban nem az egyéni önkényt, a korlát nélküli érvényesülést, az extrém individualizmust jelenti, hanem az egyéni és közösségi élet elé szabott gondolat, akarat és terv érvényrehozását és az annak való engedelmes szolgálatot. *A szabadság igazi fogalma azt jelenti, hogy szabad vagyok a csak külsőleg szembenálló tekintélytől, de szabad vagyok a saját magam természeti belsőtől is. Szabad vagyok mindem személyessé nem vált külső viszonylatától, de szabad vagyok minden át nem szellemesített belső indítástól. Szabadnak lenni annyit jelent, mint kellő erővel érvényesíteni tudni a hozzám intézett magasabb etikai parancsot, úgy kifelé az erőszakkal és a pusztá*

multtal szemben, valamint befelé az egyéni hajlammal, kedvérzettel és az egyéni jótetszéssel szemben.

Az így értelmezett etikai szabadság-fogalom oldja meg számunkra a nemzeti kisebbségi élet etikáját. A nemzeti kisebbségi életnek azzal kell kezdődnie, hogy saját történetében fel kell ismernie önmagát. *Meg kell látnia azt az eszményi nemzeti életet, mint ideális lehetőséget, amely számára Isten által van kiábrázolva, kiszabva és megállapítva. Fel kell ismernie tiszta szemmel és világos öntudattal nemzeti erkölcsi rendeltetését, mint egy fölébe boruló képet, amelynek mintájára kell művelnie és alakítania a nyers állapotban adott faji és népi erőket és lehetőségeket.* Az egész nemzeti kisebbségi életnek eszerint a kép szerint kell alakulnia, minden akarathoz ehhez kell alkalmazkodnia és ennek kell engedelmessé válnia, mert ez a kép az Isten akaratának kifejezője.

Az öntudatos nemzeti kisebbségi élet etikája azonban azt követeli, hogy ennek az eszményi erkölcsi képnek a kiábrázolását szakadatlanul egyetemes vonatkozásban kell végezni. Etikánk nem engedi meg az eksklusív kiszakadást és atomizálódást, mert amiképpen az eszményi magaslatból reánk ragyogó nemzet-képtől, mint sajátos egyéniségünkötől, el nem szabadhatunk erkölcsi létünk veszélyeztetése nélkül, épen úgy lehetetlen az emberiség egyetemének megtagadása is. A nemzeti történelemben, mint a nemzeti szellem tér- és időbeli kifejezésében felismert nemzeti erkölcsi eszmény határozott és biztos képe egyedül képes megóvni mind a két kisértéstől és veszedelemtől.

6. Rövid vázlatozásunk keretei között is felmerülhet az a kérdés, hogy korlátolt és lenyűgözött életviszonyaink között hogyan tölthető be a nemzeti kisebbségi élet legmagasabb etikai követelése: a kollektív nemzeti eszmény szolgálata! Nem kívánok azokkal a gyakorlati nehézségekkel foglalkozni, amelyek ebben a vonatkozásban előttünk állanak, mert nem tartoznak elvi téren mozgó problémánk körébe, csupán annyit kívánok jelezni, hogy kulturális intézményeinkért való áldozatos szeretet addig nem terem gyümölcsöket, míg ez erkölcsi nemzetnevelés gondolata, mint kategorikus imperativus, centrális kérdésévé nem válik egész kulturális programunknak.

Az etikai nemzetnevelés eredménye lesz az a szellemi koncentráció, amelynek következtében a nemzeti kisebbségi közösség minden tagja, vagy legalább is annak nagy átlaga az egységes nagy célokra fog csüggeni s véget ér az az itt és ott is felmerülő atomizálódás és figyelem szétszórás, amelyet a mi nemzeti társadalmunk nem bír el. A másik gondolat, amelynek keresztülvitele és realizálása lehetővé fogja tenni a korlátolt viszonyok között is a nemzeti eszmény szolgálatát, az, amelyik arra fog megtanítani és rávezetni, hogyan lehet szerény és szegényes eszközökkel is szolgálni és megvalósítani az erkölcsi szabadság szelleméből táplálkozó nemzeti eszményt. Egy nemzetnek akkor van csak jövője, ha van ereje a szegénységből is áldozni, mert az ilyen áldozat valóban a szív áldozata. *A legmagasabb nemzeti kisebbségi etika pedig a szív áldozatának a törvényében csúcsosodik ki.*

II.

Az erdélyi magyar világnézet eszménye.

1. A világnézeti eszmény problémája erdélyiségünk és magyarságunk viszonyában még sohasem került komoly megvitatás alá s még az első lépéseket sem tettük meg annak öntudatosítására. Még sohasem vetettük fel egészen komolyan azt az életbevágó nagy kérdést: lehetséges-e; szabad-e egységes erdélyi magyar világnézetről, vagy legalább annak eszményéről beszélni? Lehetséges-e azt az erdélyi magyarság arányaihoz képest nagy szellemi tagozódást, amely miközöttünk ma fennáll, legalább alapvonásai-ban, közös világnézeti nevezőre hozni? És, ami mindezekon túl és felül, a legnagyobb kérdésünk: az egyetemes világnézeti eszményt az „erdélyiség” és a „magyarság” milyen módon és miben határozzák meg? Tudom, hogy nagyon népszerűtlen még ma is ennek a kérdésnek a felvetése, amikor még mindig sokan vannak azok, akik éveken keresztül arra törekedtek, hogy ezt a kérdést minden alkotó-munka területéről eliminálják, mint kellemetlen, vagy indokolásuk szerint, illetéktelen kérdést, mint amely felett tapintatosan el kell tekinteni. Valamikor a szociális demokráciának sikerült nagyon ügyes világnézeti fogással a vallást „magánügy”-nek deklarálni, azzal a rejtett tendenciával, hogy ezzel a vallást zűgüggé tegye, hogy annak nemes és emelkedett erkölcsi hatását és társadalmi kritikáját közömbösítse – s valljuk meg – ez a trükk nagyszerűen sikerült; épenúgy törekednek bizonyos világnézeti irányok exponensei, akik azonban a maguk világnézetét következetesen érvényesítik, arra, hogy a világnézet kérdését is magánüggé tegyék, hogy így saját világnézetük propagálásában versenyen kívül és verseny nélkül álljanak. Mélyen meg vagyok arról győződve, hogy az erdélyi magyarság problematikájához tartozó politikum, etikum, kultúra és nemzetnevelés nagy kérdései mind a legbensőbb összefüggésben állanak ezzel a problémával. Mind addig, amíg ezt a kérdést legalább fel nem vetjük, amíg legalább, a közös történelmi sors szorongató félelme alatt, ezzel a kérdéssel komolyan nem foglalkozunk, az erdélyi magyarság élete továbbra is hasonlatos lesz az egymáshoz kötözött, vágóhídra hurcolt állatokéhoz, amelyek ideges félelmükben, egymást hol előre, hol hátra, hol jobbra, hol balra ráncigálják és vonszolják. Az öntudatos, biztos és határozott frontot kialakítani és a nyugodt együttthaladást biztosítani csak úgy tudjuk, ha legbensőbb világnézeti magatartásunk alapvonalaiban szolidárisak tudunk lenni.

2. Világnézet nélkül sem az egyes embernek, sem egyes nemzetnek élni nem lehet. Ma különösképpen nem lehet. A lét legbiztosabb megfojtása a perspektívák elzárása. Ma, amikor a repülési világrekordok és a rádió láthatatlan, de reális világhuzalai olyan fenségesen szimbolizálják a nagy világ-szintéziseket, ma a lét veszélyeztetése nélkül nem fordíthat az erdélyi magyarság hátat nemcsak a nagy népközösségeknek és kultúrközösségeknek, de még kevésbe a nagy világegésznek, tehát nem vonhatja ki, magát az alól a meghatározás alól, amely legbensőbb magatartását illeti. Ma az erdélyi magyarság nemzeti önállítása elől a közösségi élet annyi és annyi síkja van elzárva, vagy legalább is minden érvényesülési pályatér csak korlátozva van előtte nyitva, ma a legbensőbb szintérré: a szellemi-kulturális élet színterére kell vetnie legjobb erőit s ott kell kiélnie legdrágább

és legnemesebb nemzeti kharizmáit. Ha így áll tehát a dolog, akkor világos, hogy a közös világnézeti állásfoglalás kérdése elodázhatatlan és tovább ki nem toltató. Túl kell nézmem a házamon, a városomon, népemen, nemzetemen, túl az erdélyi globuson, túl országom határain, túl Európán, túl ezen a látható földgolyón s radikálisan végig kell kérdezmem mindezeknek az adottságoknak során s állást kell foglalnom nemcsak magamban és magamra nézve, de erdélyi magyar nemzetem egészére nézve is. Öntudatos életet csak az a nemzet élhet, amely ebben a radikális végigkérdezésében is ki tudja alakítani a nemzeti szolidaritásba való tartozás kapcsoló pontjait. Én nem tudok együtt dolgozni, együtt élni, együtt küzdeni, együtt sírni és együtt örvendezni, ha nem vagyok bizonyos abban, hogy a legmagasabb érdekek szolgálatában, minden fenntartás nélkül, egy vagyok azokkal, akikkel nem véletlenül, de végső elhatározás folytán egy frontra vettem. Az ántik görög népet a harmoniára, a proporcionálításra törő világnézete kapcsolta legmélyebben Össze s amint világnézeti eszteticismusa megtörött s annak merőben ellentmondó világnézeti mozzanatok ékelődtek be lelkébe: elveszett. A római jurisztikus-utilisztikus világnézetének pompásan kialakított acélhálózata tartotta fenn. A germán khaosból kibontakozott német nép nemzeti erő kifejtése ott kezdődött el igazán, amint alapjelmének megfelelő eticizmusa annyira kifejlett, hogy *Fichte* már a „Deutschtum” fogalmában, erkölcsi elkötelezést tudott látni s mint ilyet állította oda nemcsak tudósaik szeme, hanem egész nemzete elé. Ma pedig a németiség krízisét elsősorban az okozza és az magyarázza, hogy ezt az etikai nemzet-fogalmat ellenséges és idegen világnézetek próbálják bontogatni és destruálni. Az angol-szász népek ereje, világfőlnye csodálatos aktivizmusra nevelő erkölcsi felfogásukban, mint öntudatosan végiggondolt világnézetünkben gyökerezik. És a franciának minden teljesítménye nem-e romántikus nácionálizmusában, vagy ha tetszik minden nácionális románticizmusában, mint ösztönöserejű világnézetében gyökerezik? Nem gondolnám, hogy ezek a megállapításaink pusztán történetfilozófiai konstrukcióknak lennének minősíthetők, amikor ezeknek a nemzeteknek jelleme és története igazolni látszik állításaink igazságát.

Ime, a világnézeti állásfoglalás minden nemzetre nézve a közös nemzeti élet végső alapjainak kiépítését és öntudatosítását jelenti. A kollektív nemzeti élet legegységesebb funkcióját: *a nemzetnevelést* addig aktualizálni nem tudhatjuk, amíg világnézeti állásfoglalásunk által ki nem tűztük azt a nemzeti ideált, amely felé haladunk s amelynek fénye mellett élnünk kell.

3. Mielőtt az eddig megvont vonalakat tovább huznók, szükséges felvetnünk azt a kérdést: mit kell világnézetben értenünk! És mi köze a világnézetnek valamely nép- és nemzetközösség öntudatához?

Világnézetben a világ egész valóságával való öntudatos állásfoglalást értjük. Az öntudatos állásfoglalás pedig két mozzanatot rejt magában: 1. jelenti a világegész szintetikus megismerését és 2. jelenti azt a személyes aktivitást, amellyel alakítólag befolyunk a világ életébe. A világnézet tehát nem passzív szemlélete a világegésznek, hanem éppenúgy teoretikus, mint praktikus magatartás, amelyek a legbensőbb kölcsönviszonyban vannak egymással, úgyannyira, hogy a teoretikus megismerést megelőzi és követi a világ praktikus alakítása, és viszont a praktikus alakítás és alkotás

mindig kapcsolatos a teoretikus megismeréssel. A világnézet logikai fogalma tehát kizárja, hogy pusztán tudós-ügynek, vagy szobai bölcsességnek tekintessék.

A világnézet fogalma kiterjed a világ egész valóságára, ennél fogva involválja a világ eszméjén kívül az ember eszméjével szemben való állásfoglalást is, mert hiszen az ember is a valóság alkotórésze, tehát a világnézeti állásfoglalás tárgya a világ és az ember.

Ezekkel a megállapításainkkal azonban még nem merítettük ki a világnézet fogalmának meghatározását, s így még csak a legnagyobb és legtávolibb körvonalait húztuk meg.

A világnézet fogalmának a megállapításához akkor jutunk közelebb, ha az eddigiek után reámutatunk a világnézeti állásfoglalásnak arra a speciális feladatára, hogy meg kell ismernie, értenie, tehát tisztázni kell a világ és az ember minőségi alapját, hogy így a világegész valóságának lényege megláttassék. Ennek a világnézeti problémának felvetése aztán szükségképpen visz az Isten valóságának nagy kérdése elé s készletet a vele szemben való állásfoglalásra is. Bármilyen világnézeti álláspontra is helyezkedik valaki, semmiképpen sem térhet ki az elől a legsúlyosabb emberi feladat elől, hogy Isten valóságával, és egyben az igazságával leszámoljon, kényszerítvén erre a világ és az ember minőségi alapjának felvetése.

A világnézet fogalmának legmélyebb indoka, amint ezekből kitetszik, az, hogy az öntudatos emberi szellem az öntudat legmagasabb reflexiófokáról szemlélni akarja azt az emberi elme által elérhető legnagyobb összefüggést, amelyben a világ és az ember ideájának a világegészhez és e kettőnek egymáshoz való viszonyát megragadni képes. Természetesen ezt a legnagyobb világösszefüggést csak bizonyos szellemi szerkesztésben, vagyis bizonyos filozófiai konstrukcióban ragadhatja meg. Ezért a világnézet-alkotás elsősorban mindig a filozófia feladata, miután csak a filozófia bír azokkal az elvi, módszerei előfeltételekkel, amelyek nélkülözhetetlenek ennek a feladatnak elvégzéséhez.

Ezekből a nagyon rövidre fogott fejtegetésekből is kitűnik már, hogy a világnézet-alkotás nincs az egyes ember kényére-kedvére kiszolgáltatva, hogy vagy felvetem, vagy elvetem, hanem bizonyos követelő kényszerrel lép fel. Természetesen csak a bizonyos reflexió-fokra eljutott egyesekkel és közösségekkel szemben. Ennél fogva a világnézet-alkotás szüksége, úgy az egyesek, mint a közösségek életében, bizonyos jele annak, hogy az intelligencia foka emelkedést, vagy esést, vagy alul maradást mutat. Életünk tágassága és emelkedettsége a világösszefüggések nagyságának arányától függ. Annyi az életigényünk és annyit ér az életünk, amennyit és amennyire a nagy világösszefüggésekkel törődünk.

Tulajdonképpen tárgyunkkal kapcsolatosan azt kérdezheti valaki, hogy mi köze a világnézet-alkotáshoz a filozófáló egyes emberen kívül a nem-filozófáló, hanem cselekvő és élő népi, vagy nemzeti vagy pusztán társadalmi közösségnek? Hogy erre a kérdésre megfelelhessünk két szempontra kell utalnunk. Az első az, hogy *Rickert* ama megállapítása, hogy csak az él, aki értékkel, mélyen igaz nemcsak az egyesek életére, hanem a közösségek életére nézve is. A nemzet, amely bedugja fejét saját kispolgári élete homok-városába, csak vesztegelő és haldokló nemzetnek tekinthető. Minden értékelő nemzet pedig, ha van benne elegendő szellemi ener-

gia, szükségképpen törí át magát az egészen közeleső összefüggésein az általa elérhető legnagyobb összefüggésekig. Béna minden nemzeti élet, amely konkrét létkérdéseit isoláltan, csupán önmagukban szemléli és oldozgatja. Miután pedig a világnézeti összefüggések megoldása filozofáló szellemet feltételez, egyenesen kimondhatjuk, hogy a nemzeti szellemű filozófia a kiteljesedett nemzeti élet integráns alkotórésze. A másik szempontunk pedig az, hogy a kollektív világnézeti orientáció befolyása alól az egyes nem vonhatja ki magát. Igaza van *Dilthey*-nek: „Der Einzelmensch als isoliertes Wesen ist eine blosse Abstraktion”. Tehát lehetetlen, hogy a sok egyes világnézeti állásfoglalása, a nemzeti vagy népi kapcsolatok mellözésével, minden kölcsönhatás nélkül vagy akár kollísió nélkül, egymásmellett elhaladjon. A nemzeti kollektivitáshoz tartozó egyesek világnézeti állásfoglalásának szükségképpen kell létrehoznia egy olyan eredményt, amellyel szemben az egyes megkülönböztetheti magát, de attól el nem szakadhat. Sőt! még többet kell mondanunk. Azt kell mondanunk, hogy valamely nemzet kollektív világnézeti állásfoglalásának mindig egy hatalmas, az egyes emberi erők és teljesítmények felett álló legmagasabb nemzeti közakarát kifejezőjének kell lennie. Ettől a legmagasabb nemzeti közakarattól, mint a nemzeti lélek legmagasabb értékeit, legnemesebb kvalitásait, magában foglaló kollektív Én-től függ egy nemzet életminősége, tehát jövendője.

4. Ezzel, azt vélem, eljutottunk fejtegetéseink ama pontjára, ahol már felvethetjük azt a kérdést: mennyiben határozza meg az „erdélyiség” és a „magyarság” a mi világnézeti eszményünket? Micsoda jellemvonásokban látszik meg világnézetünk eszményén az „erdélyiség” és a „magyarság”?

Idevonatkozó fejtegetéseinket kezdjük azzal, hogy az erdélyi magyarság valóban, a legrealisabb és a legjózanabb történeti szemlélet igazolása szerint, mindig nagy, kvantitatív erejét túlhaladó feladatokkal küzdött. Az erdélyi magyarság történetének úgy belső politikai és kulturális, mint külső politikai tényei és eseményei igazolják számunkra ezt a megállapításunkat. Ebből pedig számunkra az következik, hogy az erdélyi magyarság történelmi erőfeszítéseinél fogva kényszerítve volt mindig arra, hogy legjobb és legacélosabb keménységű erejét hozza felszínre és valósítsa meg. Ezzel természetesen rendkívüli kemény ütések törték fel a külső természeti adottságok csonthéját, hogy a bennerejlő mag szubsztanciája kihajtszon és kivirágozzék. Az erdélyi magyar lélek a szakadatlan harcok között tragikus szemléletűvé vált. Valami egészen különös örömmel vette fel a legsúlyosabb kimenetellel fenyegető harcokat s a külső tévesztés mellett is győzelmes örömmel szemlélte belső énje gyarapodását és igazi lénye felszabadulását. Ez az életszemlélet magyarázza meg azt, hogy az igazi erdélyi magyar lélek a mindennapi élet eseményeit is mindig sub specie aeternitatis tudta szemlélni s magátólértetődő természetességgel helyezte át élete és világa súlypontját az örökkévalóságba. Ez a tragikus szemlélet s nem valami abusú dogmatizmus és rajongás az oka annak, hogy az erdélyi történelem XVII–XVIII. századai a vallási disputák, harcok és vívódások kora volt. Az erdélyi magyar sors multbavesző története azt bizonyítja, hogy az erdélyi magyar lélekre nézve valóban nem a külső, fizikai élet volt a legfőbb jó, hanem az átminősült szellemi élet állott, mint a legmagasabb követelmény előtte.

Ebből a sajátos világszemléletről következett, hogy az erdélyi magyar szellemre nézve az erkölcsi magas szempontok voltak mindig a döntők. Ha történtek is nagy félrelépések, vagy bukások, aminthogy történtek, ezek azonban a nemzeti szellem élő organizmusának csupán periférikus és nem centrális bajai és betegségei voltak. Nézzük csak végig *Dr. Lukinich Imre*: A Bethleni Gróf Bethlen Család Története címen nemrégben megjelent pompás erdélyi monográfiáját s egy Erdély történetében generális szerepet játszó család történetében fogjuk meglátni, hogy mennyi erkölcsi erő, mennyi hűség, mennyi áldozatosság, önmérséklet, fegyelmezettség, kitartás, türelem, munkaszeretet élt, ragyogott Erdélyben csak egy családnak a történetében. És ilyen család még sok van! Csak jönne el mihamarább azoknak is a monográfusa, hogy hadd lássuk meg egészen közletről, kik és milyenek voltunk és kikké és milyenekké kell válnunk, ha élni akarunk.

És milyen nagyszerű feladat lenne, levelekből, naplókából, feljegyzésekből s elmúlt korok irodalmi alkotásaiból vett pontos adatokkal felmutatni és igazolni, hogy az erdélyi magyar lélek bármennyire is megbecsülte a földi életet, mindennapi feladatait, és bármennyire ragaszkodott is gazdasági javaihoz, társadalmi, állami, közéleti pozícióihoz, bármilyen nagy súlyt is helyezett hatalmi befolyására, de ezeket a tényezőket sohasem önmagukért becsülte, hanem szolgálatába tudta mindezeket állítani mindig a mindennapiságon túleső, eszményi célnak: Istenországa ügyének. A keresdi Bethlen vár egy gyönyörű stílus templom bolthajtásain nyugszik. Nagyszerű szimboluma ez annak, hogy az erdélyi magyar lélek a mindennapi fizikai élet alapját és célját mindig önmagán kívül kereste és találta fel.

Az erdélyi magyar lélek nagy erkölcsi komolysággal foglalt állást mindenha minden komoly világnézeti és vallási reform mellett, másfelől kegyetlen keménységgel tudott visszautasítani minden komolytalan és kétes értékű kezdeményezést. Minden vallási reformnak útát nyitott, amely a megszentelt, nemes szellem uralmát erősítette, amely kulturális gyümölcsöket termelt és Isten dicsőségére szolgált, de viszont volt ereje arra is, hogy minden elszűkítő és életkárosító irányzatot és mozgalmat elfojtson.

Az erdélyi magyar lélek világnézeti állásfoglalását legékezebben a szabadság eszményével szemben tanúsított magatartása mutatja és igazolja. Az erdélyi magyar lélek mindig különösen érzékeny mérleggel tudta megmérni és megkülönböztetni a szabadságot és a szabadosságot. Számára a szabadság sohasem volt pusztán formai kategória, hanem a legmagasabb szellemi élet csillaga volt, amelyet azért követett, hogy érvényre hozzon mindent, mi önlelkében értékes és dicsőséges és amit azért biztosított mindenha a vele együtt élő népek számára, hogy azok kivirágoztassák a lelkekben élő égi magvakat. Magyar elnyomás ezen a földön sohasem volt. Minden önkény és zsarnokság, amely ezt a földet valaha megszenteltelentette, az mind nem-magyar kéztől származott, vagy legalább is nem magyar lélektől ihletett volt. De viszont azt is hangsúlyoznunk kell, hogy a szabadságnak szabadossággá való devalvációja sem eredt soha erdélyi magyar lélektől. Erdély földjén jelentkező demagogikus mozgalmak mindig idegen szellemüektől eredtek és ennél fogva mindig muló jelenségek voltak.

5. Az erdélyi magyar világnézet eszménye ma ugyanazokkal a követelésekkel fordul felénk, amelyek az erdélyi magyar lelket belülről éltették,

hevítették egész történelmén át.

”Világnézetünk eszménye azt követeli tőlünk, hogy ismét egy olyan egységes szellemi életet éljünk, amelyben a religiosumot, a politikumot és az aethetikumot egymástól megkülönböztetjük ugyan és határaikat össze nem zavarjuk, de viszont mindezeket úgy éljük, hogy a legmagasabb legyen mindig alkotó és inspiráló, megtermékenyítő és motiváló tényezője a többinek. Az erdélyi magyar világnézet Isten egyetemes Evangéliumát sohasem negligálhatja.

Világnézetünk eszménye azt követeli tőlünk, hogy életünket igyekezzünk mindenha a legegységesebb vonatkozásokba beállítani és a messze-néző és messzemutató perspektívák számára mindig nyitva álljon a szívünk és a szemünk.

Világnézetünk eszménye azt követeli tőlünk, hogy közösségi életünkben ne az legyen a főgondunk, hogy egyes réseket dugdossunk be a megalkuvások apró eredményeivel és ne egyes ambíciókat ápolgassunk nagy lelkesedéssel és gonddal, hanem az egész erdélyi magyar szellem erejét fokozzuk s egy egyetemes nagy alkotó akarat szolgálatába állítsuk egyéni kharizmáinkat és talentumainkat.

Világnézetünk eszménye egy égi csillag, amelyet Isten gyujtott fel. Ha nem követjük, akkor Isten magunkra hagy, hogy kövessük a magunk önkényesen, álmodozva választott utunkat. Vigyázzunk, mert az Isten által mutatott úton győzünk, a magunk szeszélyesen választott útunkon pedig elveszünk. Én hiszem, hogy mi győzelemre és nem elveszésre vagyunk ítélve!